

**UNIVERZA NA PRIMORSKEM
PEDAGOŠKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKA NALOGA
MARUŠA PRAČEK**

KOPER 2019

UNIVERZA NA PRIMORSKEM

PEDAGOŠKA FAKULTETA

Visokošolski strokovni študijski program

prve stopnje Predšolska vzgoja

Diplomska naloga

ODNOS MED LUTKO IN OTROKOM

Maruša Praček

Koper 2019

Mentorica:

izr. prof. Jelena Sitar Cvetko

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici diplomske naloge izr. prof. Jeleni Sitar Cvetko za njeno spodbujanje, usmerjanje, svetovanje in strokovno pomoč. Predvsem pa se ji zahvaljujem za njeno navdušenost nad lutkami, s katerimi poživi predavanja svojih študentov in jih s tem še dodatno motivira za delo z njimi.

Zahvaljujem se vzgojiteljici in pomočnici vzgojiteljice za njuno pomoč pri uresničevanju projekta, za prijetno sodelovanje in predvsem za to, da sta mi zaupali svojo skupino. Zahvaljujem se tudi otrokom, ki so ves čas z navdušenjem in otroško radovednostjo sodelovali pri nastajanju lutk in lutkovne predstave.

Posebna zahvala gre moji družini, ki me je vse čas podpirala, mi stala ob strani in mi nudila pomoč, ko sem jo najbolj potrebovala.

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisana Maruša Praček, študentka visokošolskega strokovnega študijskega programa prve stopnje Predšolska vzgoja,

izjavljam, da

- je diplomska naloga z naslovom Odnos med lutko in otrokom rezultat lastnega raziskovalnega dela,
- so rezultati korektno navedeni in
- nisem kršila pravic intelektualne lastnine drugih.

Podpis:

V Kopru, dne

IZVLEČEK

Otroci se zelo radi igrajo. Nekaterim je ljubša igra v skupini, drugim v paru, tretji pa se najraje igrajo sami. Igra otroka spremlja že od rojstva in prva se z njim igra mama, s katero tudi vzpostavi prvi odnos. Mama otroku skozi odraščanje in tudi kasneje v življenju, nudi čustveno oporo in pomoč. Ko malo odraste, otrok skozi igro oponaša svoje starše in se po njih zgleduje. Kmalu si poišče prijatelje, s katerimi vzpostavi različne vrste odnosov in splete prijateljske vezi. V svojo igro otroci velikokrat vključijo različne predmete in eden od njih je lahko tudi lutka. Ta ima moč, da lahko otroka popelje v različne svetove.

V teoretičnem delu si bomo poglobljeje ogledali igro, ki je temelj otrokovega odraščanja. Igra je sama sebi namen in izhaja iz notranje motivacije otroka. Z njo otrok zadovoljuje svoje potrebe, se nauči sodelovati, poslušati, deliti, spoštovati mnenja drugih in vključevanja v igro drugih. Igra je dejavnost, ki presega meje realnega sveta, sedanjega časa in odrasle logike. Spoznali bomo različne vrste iger, ki se spreminjajo z otrokovim odraščanjem, in njihove značilnosti. Otroci v svojo igro vključijo tudi lutke, ki pri otroku spodbujajo fizične in psihične spretnosti. Lutka otroku omogoča izražanje lastnih misli, mnenj in čustev. Preko nje si otrok upa izpostavljati se, se izražati, tekmovati ter vzpostaviti socialne odnose z vrstniki, ostalimi otroki in odraslimi osebami. Poleg igre in lutke bomo obravnavali tudi čustva in odnose. Ogledali si bomo njihovo opredelitev, vrste in razvoj v predšolskem obdobju. Čustva so duševni procesi, ki izhajajo iz našega notranjega doživljanja. Gre za subjektivne presoje, zato lahko dva človeka isti dogodek občutita drugače. Poleg čustev ima na odnose velik vpliv tudi komunikacija. Ljudje smo socialna bitja in med seboj ves čas komuniciramo s pomočjo verbalne in neverbalne komunikacije. Tako se oblikujejo medosebni odnosi.

Namen diplomske naloge je preučiti odnos med otrokom in lutko, ki jo bo otrok izdelal sam. Vzpostavitev odnosa med lutko in otrokom bomo opazovali in spremljali med izdelovanjem lutke, pripravami na lutkovno predstavo in med samo lutkovno predstavo.

Ključne besede: otroška igra, lutke, lutkovna predstava, čustva, odnosi.

ABSTRACT:

The relationship between a puppet and child

Children love to play. Some like to play in groups, others in pairs, while others again prefer to play alone. Children play since their birth. The first one to play with them is their mother, with whom they also establish their first relationship, and who offers them emotional support and help as they grow up and also later in their lives. In their play, toddlers imitate their parents and follow their example. Soon they find themselves friends with whom they establish various types of relationships and strike friendships. Children often use a variety of objects in their play and puppet can certainly be one of them. Puppets have the power to carry children into different worlds.

In the theoretical part of the present thesis, we will take a closer look at play as the basis of a child's growing up. Play is an end in itself and stems from the child's internal motivation. Children play to satisfy their own needs, learn to cooperate, listen, share, respect others' opinions and get involved in other children's play. Play is an activity which exceeds the boundaries of the real world, present time and grown-up logics. We will see different types of play which change as a child is growing up. Puppets, which children also include in their play, stimulate a child's physical and mental skills. They enable children to express their thoughts, opinions and feelings. Through a puppet children dare to expose and express themselves, compete and enter into relationships with their peers, other children and adults. Therefore, we will also discuss emotions and relationships. We will take a look at their definitions, types and development at the pre-school stage. Emotions are mental processes, deriving from our internal experiencing. They are subjective judgements, which is why two persons can feel differently about the same event. Apart from emotions, communication is of great importance in relationships. People are social creatures and we continuously communicate among ourselves with verbal and non-verbal communication. This shapes interpersonal relationships.

The purpose of the present thesis is to examine the relationship between a child and a puppet, made by the child. The establishment and development of this relationship will be observed during the production of the puppet, preparations for a puppet show and during the show itself.

Key words: child's play, puppets, puppet show, emotions, relationships.

KAZALO VSEBINE

1 UVOD.....	1
2 TEORETIČNI DEL.....	2
2.1 Otroška igra	2
2.1.1 Opredelitev otroške igre	2
2.1.2 Značilnosti otroške igre.....	3
2.1.3 Vrste otroških iger	4
2.1.4 Igra z lutko in otrokov razvoj.....	6
2.2 Lutka.....	7
2.2.1 Kaj je lutka?.....	7
2.2.2 Vrste lutk	8
2.2.3 Izdelava lutke	12
2.2.4 Lutkarstvo.....	12
2.2.5 Lutka v vrtcu.....	13
2.2.6 Lutkovna predstava	14
2.3 Čustva in odnosi	15
2.3.1 Kaj so čustva?.....	15
2.3.2 Vrste čustev	16
2.3.3 Razvoj čustev v predšolskem obdobju.....	16
2.3.4 Opredelitev odnosov	18
2.3.5 Vrste odnosov	19
2.3.6 Odnosi v zgodnjem otroštvu	20
3 PRAKTIČNI DEL	22
3.1 Problem, namen in cilji.....	22
3.2 Raziskovalna vprašanja	22
3.3 Načrt.....	22
3.4 Izvedba	23
3.4.1 Pravljica Mali medved išče srečo.....	23
3.4.2 Likovne dejavnosti.....	25
3.4.3 Izdelovanje lutk	26
3.4.4 Lutkovna predstava	27
3.5 Razprava in evalvacija	28
4 SKLEPNE UGOTOVITVE	31
5 LITERATURA IN VIRI	33

1 UVOD

Igra nas spremlja že od malih nog. Kot otroci smo si k ušesom prislonili kocko in vanjo govorili, saj smo opazili, da tako počnejo odrasli. Sposojali smo si mamino šminko in očetovo peno za britje ter se pretvarjali, da smo naši starši. V najstniških letih smo posnemali svoje vzornike tako, da smo oblekli podobna oblačila in posnemali njihovo vedenje. Skozi igro se kot otroci in tudi kot odrasli ljudje lahko zelo veliko naučimo. Preko igre pa lahko spoznamo tudi nove prijatelje. Eden od teh prijateljev je zagotovo lahko tudi lutka. Lutka ima čarobno moč. Z njeno estetsko privlačnostjo in posebno energijo ima na otroke poseben vpliv (Borota, Geršak, Korošec in Majaron, 2006). Lutka otroke povsem očara, ker jim omogoča vstop v različne svetove, ki so lahko realnega ali fantazijskega izvora. Ob lutki si otrok krepi svojo samopodobo, širi besedni zaklad, se spopada z različnimi življenjskimi situacijami in uri svoje socialne spretnosti. Lutka pa je tudi odlično sredstvo za izražanje lastnih čustev, saj otrok v njej vidi svojega zaupnika in se ji lažje zaupa kot odrasli osebi. Vse to otroku omogoča, da se na lutko naveže in si oblikuje odnos z njo. Nas je predvsem zanimalo, katere vrste odnosov bomo opazili in katera čustva bodo otroci pokazali ob svojih lutkah.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 Otroška igra

2.1.1 Opredelitev otroške igre

Igra je dejavnost, ki jo posameznik izvaja zaradi lastnega zadovoljstva ne glede na njen končni izid in ni vezana na neposredno zadovoljevanje njihovih potreb ali na zahteve, ki jih predenj postavlja okolje (Zupančič 1999, v Marjanovič Umek in Zupančič, 2006).

Igra je dejavnost otrok (in tudi odraslih), ki je notranje motivirana z dejavnostjo samo. To pomeni, da je otrokom bolj pomembna sama dejavnost igranja kot cilj, ki bi ga z igro lahko dosegli. Smisel igre je torej v njej sami in cilje v igri si otroci določijo sami. Vedenje udeležencev v igri je sicer spontano, vendar igra vedno zahteva aktivno udeležbo. Igra je svobodna dejavnost, pravila lahko nastajajo sproti in se tudi sproti spreminjajo. To je dejavnost, ki presega meje realnega sveta, sedanjega časa in odrasle logike. Otroku predvsem nudi ugodje, zadovoljstvo, tudi kadar je z njo resno zaposlen (Nemec in Krajnc, 2011).

Podobno igro opredeljuje Fromberg (1987, v Marjanovič Umek in Zupančič 2006), ko pravi, da je igra:

- simbolna, kar pomeni, da gre za reprezentacijo realnosti s »kot če«, »kaj če«;
- pomenska, ker poveže ali spravi v odnos doživetja, izkušnje;
- užitekarska (v veselje) celo takrat, ko so otroci resno zaposleni z dejavnostjo;
- prostovoljna in notranje motivirana;
- opredeljena s pravili, ki so izražena bodisi implicitno bodisi eksplicitno;
- doživljajska, ker se kaže skozi dejavnosti in cilje, ki jih otroci razvijejo sami.

Vse opredelitve kažejo, da je igra brezmejna (neskončna) in da variira v celovitosti. Igra reprezentira otrokov kognitivni, socialni, emocionalni, gibalni razvoj ter povezave med vedeti in ne vedeti, aktualnim in možnim, verjetnim in neverjetnim. To je dialog med domišljijo in realnostjo, med preteklostjo, sedanostjo in prihodnostjo, med logiko in absurdnostjo, med varnostjo in tveganjem (Marjanovič Umek in Zupančič, 2006).

2.1.2 Značilnosti otroške igre

Ljubica Marjanovič Umek in Maja Zupančič sta v članku Teorije otroške igre predstavili značilnosti otroške igre.

Namernost

Kot navajata avtorici Oerter (1993) pripisuje igri dve glavni razsežnosti, to sta namernost in usmerjenost na predmete. Namernost in ciljna naravnost dejanja sta razvidni že v prvih mesecih otrokove starosti. Dojenček se s pogledom osredotoči na predmet (visečo igračo) in se ga z razmeroma usmerjenimi gibi spodnjih okončin skuša dotakniti. Kljub neuspehom to lahko ponavlja znova in znova. Iz takih situacij lahko sklepamo, da je otrok pri svoj dejanjih ciljno naravnat. Pri šestmesečnem otroku lahko opazimo v njegovem ravnanju razpoznavno zaporedje: otrok zagleda predmet, iztegne roko, prime predmet, si ga približa in da v usta. Pri vedenju dvoletnega otroka skoraj ne zaznamo več dejavnosti, ki je ne sproži določena namera. Namerna dejanja pa otroke vodijo v socialne interakcije. Otroku, ki bo v svojih mislih ohranjal cilj, npr. da želi lutki obleči jopico, bo pri tem vztrajal vse dokler ne bo druga oseba prepoznala njegove namere. Otroku svojega partnerja v igri prepoznavajo kot delovalca z lastnimi željami in cilji, ki jih skuša s svojimi dejanji uresničiti.

Usmerjenost na predmete

Otrokovo igralno dejanje z igračo opredeljujeta njena kakovost, zlasti njene zaznavne in delovanske značilnosti, in otrokova razlaga te kakovosti. Pri igri je predmet še posebno pomemben, ker je podvržen nenavadnim spremembam – v odnosu do dejanja se zdi, da predmet ni več tisto, kar v resnici je. V otrokovih dejanjih je usmerjenost na predmete očitna, saj je dejanje še zunanje. Otroku v svojo igro vključuje konkretne materialne predmete, kot so na primer igrače. Bolj ko se približuje adolescenci, pogosteje so to lahko izmišljeni predmeti, v obliki predstav in mišljenja, ki jih otroku s svojo mimiko vnaša v igro ali pa o njih pripoveduje.

Odsotnost posledic

Igra je dejanje, ki ga vodi notranja motivacija posameznika in se od drugih dejavnosti loči po tem, da nima enega dela celote dejanj, in sicer posledice. Celoto dejanj lahko razčlenimo na cilj, konkretno dejanje, izid in posledica. Igralna dejanja pa se izvajajo zaradi dejanj samih. V sami igri tudi nismo povsem osredotočeni na končni rezultat, temveč je bistvenega pomena igralna dejavnost sama, ki jo spreminjamo in se je vedno znova lotevamo. Otroku, ki prehaja iz ene dejavnosti v drugo, ne primanjkuje

koncentracije in sposobnosti za usmerjene dejavnosti, ampak dejavnost preizkuša v različnih kombinacijah in situacijah.

Notranja motivacija

Poznamo zunanjo motivacijo, ki je osredotočena na namero, ki sledi rezultatu in posledici dejanja, ter notranjo motivacijo, ki je značilna za igralna dejanja, nekatere delovne in prostočasne dejavnosti. Ob izvajanju igralne ali neigralne dejavnosti na ravni doživljanja nastaja doživljajski tok, ki predstavlja jedro notranje motivacije in je za človeka zelo prijetna izkušnja, ki ohranja zanimanje za dejavnost. Ko posameznik doživlja doživljajski tok, ima občutek, da se staplja z okoljem. Najizrazitejše igre pri katerih pride do takega doživljanja so motorične igre, kot je na primer žoganje. Na doživljajski ravni doživljanja igre pogosto prihaja tudi do izmenjave napetosti in sprostitve. Tako izstopanje in podarjanje jaza doživljamo v igrah tveganja in tekmovanja, socialnih igrah ter igrah s pravili v zgodnjem otroštvu. Napetost in sprostitve povečujeta posameznikov občutek eksistence in mejo jaza z okoljem ter omogočata doživetje samorazširjanja. Ustvarjanje, npr. oblikovanje figurice iz plastelina, vodi otroka do spoznanja, da mu je uspelo ustvariti nekaj novega, kar izhaja iz njega samega, in tako doživetje krepi njegovo zavest o lastni eksistenci.

Oblikovanje alternativne stvarnosti

Otrok v igri oblikuje svoj svet, v katerem poteka namišljen, alternativni kontekst, ki izvira iz realnosti. Pred realnim kontekstom pa ima igralni kontekst bistveno prednost. Igralec v njem preseže zavezujočo stvarnost in oblikuje kontekst igre, ki ustreza njegovim trenutnim potrebam in ciljem v igri in ti so vedno lahko uresničljivi. Otrok lahko v igri zamenja več vlog in njim ustrezno vedenje. V igro prinaša predmete, ki jih prilagodi svojim trenutnim potrebam in željam. Tako lahko plišaste živali predstavljajo učence, dnevna soba pa letališče. Otrok lahko s svojo alternativno igro nadomesti primanjkljaje iz realnega sveta, hkrati pa se zaveda, da je to samo igra in ne realna situacija.

2.1.3 Vrste otroških iger

Kljub temu, da ima otroška igra svoje univerzalne značilnosti in svoje specifičnosti, se s starostjo in razvojem spreminja. Klasifikacije otroške igre se pri različnih avtorjih razlikujejo v številu vrst iger, v skupinah in podskupinah, njihovem poimenovanju in vsebinski pokritosti.

Najbolj znano klasifikacijo otroške igre v Sloveniji je izdelal Ivan Toličič (1961). Njegova klasifikacija otroške igre je zelo zanimiva, ker kot posebno skupino predstavlja dojemalno igro, ki je pri drugih avtorjih ne zasledimo.

- Funkcijska igra: vključuje npr. otipanje, prijemanje, metanje, tek, vzpenjanje, torej kakršnokoli preizkušanje senzomotornih shem na predmetih;
- domišljajska igra: vključuje različne simbolne dejavnosti, vključno z igro vlog;
- dojemalna igra: gre za dejavnosti, kot so npr. poslušanje, opazovanje, posnemanje, branje;
- ustvarjalna igra: vključuje npr. pisanje, risanje, oblikovanje, pripovedovanje, gradnjo.

Funkcijsko igro je Piaget poimenoval tudi raziskovalna igra, saj otrok predmete prijema, z njimi tolče in jih stresa, da bi jih kar najbolje spoznal. Prevladuje v obdobju malčka, ko otrok ponavlja določene telesne gibe in s tem razvija gibalne spretnosti, hkrati pa tudi razumevanje vzročno-posledičnih odnosov, npr. če žlica pade na tla, povzroči zvok (Nemec in Kranjc, 2011).

Domišljajsko igro različni avtorji imenujejo tudi igra pretvarjanja, igra »kakor da«, najpogosteje pa se uporablja poimenovanje simbolna igra. V otrokovi igri je prisotna od drugega leta starosti pa vse do šestega leta. Spreminja se predvsem s spremembami v razvoju mišljenja otrok. Simbolno igro najprej zasledimo v obliki posnemanja. Otrok posnema tisto, kar vidi v svojem okolju, npr. s prstom si namaže ustnice, skrbi za lutko in ji posoja glas. V igri so uporabljeni simbolni predmeti, npr. otrok kocko uporabi kot avtomobil, in predmeti, ki dejansko ne obstajajo, npr. otrok pije iz namišljene skodelice. V takšni igri uporabijo manj strukturirane igrače in tudi manj realistične, ki omogočajo bolj raznovrstno igro in spodbujajo ustvarjalnost (Nemec in Kranjc, 2011).

Dojemalno igro avtorji poimenujejo tudi dramska ali sociodramska igra. Otroci se v njej pretvarjajo, da so zdravniki, gasilci, starši, da vozijo vlak, letalo, avto, z glasom posnemajo hupo, škripanje gum in zvok motorja. Kot smo lahko opazili, so v dojemalni igri prisotne dejavnosti simbolne igre, kot so poslušanje, opazovanje, posnemanje in branje (Nemec in Kranjc, 2011).

Ko si otroci izmišljujejo zgodbe, rišejo ali ustvarjajo nek nov izdelek, to imenujemo ustvarjalna igra (Nemec in Kranjc, 2011). Majhni otroci so že po naravi ustvarjalni. Vrojeno imajo močno željo po risanju, slikanju, oblikovanju predmetov in ljudi iz gline in peska. Ustvarjalnost je otrokom pogosto sama sebi namen. Užitek najdejo bolj v dejavnosti sami kot v dosežku. Otrok bo navdušeno mesil testo, dodajal sestavine in vneto mešal, ko pa bodo dobrote končno prišle iz pečice, se zanje ne bo zmenil (Fontana, 1995).

2.1.4 Igra z lutko in otrokov razvoj

Večina otrok ima zelo rada gibanje. Igra je njihovo najintenzivnejše opravilo. Ob igri se razvija gibanje, obvladovanje gibanja pa omogoča spet nove igre. Otrok z obvladovanjem gibanja izgrajuje samopodobo. Bolj ko je njegovo gibanje suvereno, bolj čuti, da postaja samostojen in si podreja prostor. Animacija preprostih vrst lutk, ki so vezane na posamezne telesne dele, pa otroka preusmerja na občutenje posameznih sklepov mišic, ki jih, vzpodbujen z motivacijo igranja z lutko, postopoma obvladuje in tako vzpostavi kreativno kontrolo nad svojim telesom, ki mu začenja služiti kot instrument (Borota, Geršak, Korošec in Majaron, 2006).

Otroci so naravno naravnani k lutkam in nikoli se ne naveličajo igre z njo ali samo gledanja njene animacije. Pri izdelovanju lutke je zelo pomembna otrokova prisotnost. Otrok potrebuje svobodo za razvijanje svojih sposobnosti in spretnosti. Otrok aktivno sodeluje procesu in ni profesionalni lutkar. Tega se morajo zavedati še posebej vzgojitelji, ki spremljajo proces izdelave lutke, da pri otroku ne ovirajo domišljjskega ustvarjanja. Pomembno je, da otroka iskreno pohvalimo, da se zaveda, s čim je prispeval v samem procesu. V umetnosti ni omejitev, kar otroku omogoči svobodno izbiranje karakteristike lutke in njenega izgleda (Hunt, 1982).

Tamara Hunt (1982) poudari vrednost in pomembnost prisotnosti lutke v otrokovem odraščanju, saj spodbuja tako fizične kot tudi psihološke spretnosti:

- krepí pozitivno samopodobo. Otroci, ki so vključeni v proces izdelovanja lutk, zaznavajo sebe kot umetnika z edinstvenim izdelkom. Tako se otroci dobro počutijo, kar spodbuja občutek notranjega zaupanja in lastne vrednosti;
- spodbuja govorni razvoj. V trenutku, ko ima otrok fizični stik z lutko, si želi, da bi ta spregovorila. In ko ji da svoj glas, lutka oživi. Otrok bo ob lutki preizkušal različne zvočne višine in barve glasu. Skozi igro otrok lutki nameni več karakterjev, ki jih, poleg njene animacije, izrazi tudi z glasom. Ob spontani igri z lutko se otrok sreča z različnimi situacijami, ki mu bogatijo besedni zaklad;
- omogoča sprejemljive možnosti za sprostitvev čustev. Skozi dan se otrok sreča z večjim številom različnih čustev. Lutka je odlično sredstvo za sprejemljivo izražanje teh čustev. Z njo lahko vadi, kako na socialno sprejemljiv način pove, kaj čuti. Otrok, ki je zelo jezen ali močno žalosten, lahko lutki zaupa, kaj je narobe. Pri tem ni potrebno, da se lutka odzove na njegove besede. Pomembno je, da otrok izrazi svoja čustva in da ga lutka posluša;

- gradi socialne spretnosti. Medtem, ko se otroci igrajo z lutkami v skupini, se morajo med seboj poslušati, opazovati, spoštovati in sprejeti morajo zamisli, čustva ter ustvarjalnost drug drugega. Ker je sodelovanje bistveno za uspeh dejavnosti, so otroci motivirani za razvoj vseh socialnih veščin, ki so potrebne za pozitivno interakcijo med njimi;
- otrokom omogoča, da se pripravijo na življenjske situacije. Preko igre z lutko se otrok lahko pripravi na dogodek, ki se še ni zgodil. Tako bo izrazil zamisli, na kakšen način se bo odzval na določeno situacijo in hkrati sam sebe popravljal, če mu zamisel ne bo všeč;
- pomaga otrokom razlikovati med fantazijo in realnostjo. Otrok vidi lutko, ki leži na mizi, kot predmet brez življenja. V trenutku, ko jo prime v roke in ji da karakteristiko, pa spozna, da je polna življenja. Otroci skozi igro velikokrat odigrajo tisto, kar so videli in slišali. Tako preizkušajo svoje sposobnosti in raziskujejo, kje so njihove omejitve. Z lutko lahko odigra tudi tisto, kar si sam želi narediti, a je to fizično nemogoče. Z lutko lahko leti, sodeluje v spopadu, v katerem ni nikoli ranjen, in ima super moči.

2.2 Lutka

2.2.1 Kaj je lutka?

Lutka je glavno izrazno sredstvo lutkovnega gledališča. Je umetno izdelana tridimenzionalna figura, ki je narejena iz raznovrstnih snovi (lesa, voska, kaširanega papirja, blaga, kovine, ...). Namenjena je gledališkim predstavam, v katerih predstavlja človeka ali druga bitja. Glavna značilnost pravih lutk je, da morajo premagati svoje nepremično stanje in oživeti. Oživlja jih človeška sila s pomočjo vrvic ali palic, če so vodene od zunaj, ali neposredno človeška roka, če so vodene od znotraj. V nekaterih primerih se te metode prikrivajo. Tehniko upravljanja uporabljamo kot osnovo za razlikovanje med različnimi vrstami lutk. Lutkar oživlja, animira lutko in z njegovo pomočjo lutka tudi spregovori. Napraviti lutko je ustvarjalno dejanje. Vdihniti ji je potrebno življenje – takšno, kot ga hočemo mi in nihče drug (Žigon, 2010).

Z lutko pa lahko počnemo še vse kaj drugega: odkrivamo nove svetove, se učimo pesmico, skušamo lepo govoriti z njo ali se poglobiti v tisto, kar predstavlja, obnoviti pravljico ali celo potovati. Glavna značilnost pravih lutk je, da morajo premagati svoje nepremično stanje in se uvrstiti v razred bitji, ki jih premika človeška sila (Žigon, 2010).

Trefalt (1993) lutko definira kot gledališki osnovni odrski simbol, ki predstavlja dramski lik in je voden posredno ali neposredno s pomočjo lutkarja. D. Sziágyi (prav tam)

to takole pojasnjuje: »Lutko samo, kot gibljiv kip, snov, napolnjeno z dušo, lahko uvrščamo med osnovne slike, med simbole.« J. Bussell (prav tam) pa pravi, da je »lutka simbol, ki ga uporablja igralec za ponazoritev lika.«

Trefalt (1993) poudari avtonomnost lutke v njenih fizičnih sposobnostih, saj lutka lahko leti, razpade, se sestavi, aktiven je lahko samo en del njenega telesa, npr.: nos, vogal. Poleg fizičnih sposobnosti pa poudarja tudi pomembnost notranje specifikke lutke, estetsko funkcijo lutke kot oživljanje mrtve snovi.

Če hočemo, da lutka oživi, ji moramo posvetiti vso svojo pozornost, še zlasti s pogledom, sicer ostaja »mrtva«. S tem smo svojo energijo usmerili vanjo in skozi njo vzpostavljamo komunikacijo, ki je manj »ogrožajoča«, kot je običajna komunikacija »iz oči v oči«. Zato lahko lutka postane nenevaren posrednik, pomočnik, ščit. Izzvati lutko ne izpostavlja njenega animatorja. Dovoljuje mu, da skozi lutko izrazi svoje stališče, misel, pokaže svoje sposobnosti na vseh ravneh. Lutka si upa primerjati, tekmovati, vzpostavljati dialoge in se vključevati v skupinsko delo. Lutkin metaforični pomen prispeva k načinu simbolnega mišljenja, njena čarobna moč pa pogosto predstavlja motivacijo za usvajanje raznih spretnosti. Prav tako nudi možnost za izražanje čustev, predvsem pa odkriva in razvija divergentno mišljenje, ki je pomemben del kreativnosti (Borota, Geršak, Korošec, Majaron, 2006).

2.2.2 Vrste lutk

Marionete

Marionete so lutke, vodene od zgoraj navzdol. Nekatere so vodene na nitkah (tradicionalne češke marionete), druge na žici (sicilijanske marionete, ki so velike 100 do 160 cm).

Vse bistvene lastnosti marionete so skrite v njeni tehnološki posebnosti. Zaradi navezanosti na nitke ali žice so njeni gibi mehki, včasih melanholično nekoordinirani. Gibanje in reakcije celega lutkinega telesa so počasni. Kadar hočemo marioneti vsiliti energičnost, postane gibanje lutke nepregleden in opletajoč kos lesa. Oživljanje marionete je eden najzahtevnejših procesov izmed vseh lutkovnih tehnik. Vsaka najmanjša napaka je očitna in vsako posploševanje značajev ji škodi.

Tehnološka plast marionete je vitalnega pomena. Njena teža mora biti pravšnja, ne pretežka in ne prelahka. Uporablja se lipov les z dodatki penaste gume, stiropora, šolske gobe itd. Težišče lutke mora biti točno določeno in obtežiti jo je treba s svincem na točno določenih mestih, tako da pri navezavi posamezni udi pravilno padejo. Vaga, ki celotno lutko drži na nitkah, je lahko vodoravna ali navpična. Marionete le s težavo obvladujejo

rekvizite. Večinoma jih uporabljajo le simbolno ali dekorativno, akcije in zahtevnejše manipulacije z rekviziti pa od marionete na nitkah ne moremo zahtevati. Lažje je to pri marionetah na žicah, saj so tudi rekviziti na žicah in so s tem manipulativnejši. Velikost rekvizitov je skoraj vedno sorazmerna z velikostjo lutkinega telesa. Vse podrobnosti marionete nakazujejo, da je primernejša za lirične, epske, simbolične in tudi filozofske tekste. Marionete na nitkah so primernejše za uprizarjanje simboličnih, fantastičnih in pravljinih tekstov, zaradi svojega mehkejšega in nedoločljivega gibanja. Marionete na žici pa so bolj primerne za epske tekste in parodije ali predelane dramske tekste, kakor so to počeli potujoči ljudski lutkarji (Trefalt, 1993).

Ročne lutke

Ročna lutka, ki je vodena od spodaj navzgor, je na odru najživahnejša in najbolj vesela, je zelo gibčna, se lahko hitro premika in velikokrat komunicira z gledalci. Posebnost igre z ročno lutko je v tem, da jo natakne na roko tako, da pride kazalec v odprtino vratu, palec in mezinec, oziroma namesto mezince lahko tudi sredinec, pa v odprtino rok. Lutka lahko skloni glavo, se priklanja, obrača in guga. Ti gibi zadoščajo, da lutka zaživi. Lutko vodimo s premikanjem prstov, dlani in cele roke skriti za lutkovnim odrom ali zaslonom. Ročna lutka ima dva glavna sestavna dela, glavo in trup, ki je obenem lutkina obleka (Žigon, 2010).

Včasih so se ročne lutke rabile za metaforično in prikrito obliko družbene kritike, vlade in morale. Danes pa so ročne lutke po večini namenjene najmlajšim igralcem. Ročna lutka ima energične in hitre gibe, vezana je na fiktivno podlago, v katero se lahko pogrezne, skriva, pride po stopnicah itd. Njen akcijski prostor je sicer omejen v vertikalno, je pa zato izredno gibljiva in dinamična lutka. Posebnost je možnost bogate uporabe rekvizitov. Večinoma so rekviziti za ročne lutke večji kot lutka sama, niso sorazmerno veliki glede na njeno velikost. Ker je roka majhna, lutka pa je prilagojena njeni velikosti, bi se sorazmerno enako veliki rekviziti izgubili pred očmi gledalcev. Ročne lutke uporabljajo rekvizite v realistični velikosti, glede na roko (Trefalt, 1993).

Javajka

Javajka je lutka, ki je vodena od spodaj navzgor. Konstrukcija javajke je sestavljena iz trdega, lesenega dela do pasu ter kostuma, ki prekriva sklepe rok in spodnji del lutke. Javajka združuje princip gibčnosti, ki je značilna za ročne lutke, in princip mehkih in melanholičnih gibov marionete. Zaradi bogate izrazne gestikulativnosti, natančnosti in minimalističnosti lahko uprizarjamo z javajko zahtevne, tekstovno bogate teme. Primeri so lirični, pravljinih, tragični in glasbeni teksti. Je bolj primerna za lutke živali, za lutke, ki plezajo po lestvi ali drogu. Javajka je zelo atraktivna lutka, elegantna v gestah in odločna

v gibanju. Rekvizite uporablja neposredno ali s pomočjo šipk, na katere je rekvizit pritrjen. Velikost rekvizitov je sorazmerna velikosti lutke (Trefalt, 1993).

Ploske lutke

Ploske lutke uvrščamo med lutke vodene od spodaj navzgor. Vsebujejo prvine javajk ali marionet, vodenih od spodaj, vendar je njihova posebnost in zanimivost ravno v dvodimenzionalnosti. Izdelane so iz lepenke, lesenih plošč ali kovine in so, podobno kot marionete, vodene od spodaj, pritrjene na paličico z držalom ali žico. Zaradi dvodimenzionalnosti lutke je pri vsaki uprizoritvi potrebnih več dvojnikov. Ta lutka namreč ni obojestransko izdelana, nekatere ploske lutke so na hrbtni strani prepletene s mehničnimi vzvodi, zato potrebujejo dvojnike za premikanje levo in desno ter za obrat v drugo stran. Ploske lutke zahtevajo od ustvarjalcev, da se dogovorijo za posebne in natančno določene zakone gibanja, komunikacij ter prehodov lutk, ki temeljijo na dvodimenzionalnosti. Kljub svoji tehnični zahtevnosti omogočajo ploske lutke izvedbo liričnih in poetičnih tekstov. Najpogosteje jih uporabljamo za uprizoritve, namenjene najmlajšim gledalcem. V dogajanje pogosto vključujemo pripovedovalca, tolmača ali povezovalca, ki vzpostavlja tesnejši stik med plosko lutko in gledalcem (Trefalt, 1993).

Mimične lutke

Mimične lutke, ki so vodene od spodaj navzgor, imenujemo tako zaradi njihovih bogatih mimičnih sposobnosti, kar sicer ni značilno za lutke. Lutka je po navadi vidna le od pasu navzgor, ker je najpomembnejša lutkina glava (Trefalt, 1993). S poudarjenim gibanjem čeljusti spominja na odpiranje ust pri človeku ali odpiranje in zapiranje gobca pri živalski figuri. Najpogosteje se uporabljajo za televizijske nastope kot so Muppetki in Radovedni Taček.

Varl (1995) jih deli na:

- ročne mimične lutke: Orokavičeno roko položimo tako, da je del s štirimi prsti zgoraj, palec pa spodaj. Tako postavljena dlan predstavlja lutkino glavo z usti, ki jih odpiramo in zapiramo. Lutko rokavičko si z dodatki, kot so ušesa, smrček, lasje, oči hitro spremenimo v različne osebe ali živali.
- naglavne mimične lutke: po videzu so podobne naglavnim lutkam. Velike so med 50 in 70 cm. Razlika je v tehnologiji, v notranji konstrukciji in vodenju lutke. Medtem ko naglavno lutko držimo za palico, ki je znotraj trupa, držimo mimično naglavno lutko v čeljustnem delu. Vrat mora biti tako širok, da naša roka lepo zdrsne skozenj. Glava je podobna kot pri majhni mimični lutki in jo držimo v čeljustnem delu. Trup je tako velik, da sta v njem obe animatorjevi roki. Ena vodi usta z glavo, druga je v lutkini roki. Pomemben del velike mimične lutke je vrat.

Biti mora gibljiv, da se lutkina glava premika levo in desno. Premik glave navzgor in navzdol pa omogoča mehki trup.

Senčne lutke

To so lutke, ki so vodne od zadaj. Posebnost senčnega gledališča je ta, da kot gledališki dogodek ne opazujemo gibanja lutke v scenskem prostoru, ampak premik njene sence na platno. Za razliko od vseh ostalih tehnologij je senčna lutka osvetljena od zadaj. Ko umaknemo platno, na katerem smo opazovali sence, stoji pred nami figura na palici v dveh dimenzijah (širini in višini), s katero lahko igramo z enakim veseljem kot z ostalimi lutkami različnih tehnologij (Varl, 1995). Te lutke so tudi vodene od zadaj, da na platnu ni vedeti lutkarjeve sence

Glavni odrski prostor je platno, ki je z zadnje strani osvetljeno. Lutke so iz različnih materialov, od neprosojnih, kar daje črno-belo kontrastno senco, do prozornih in obarvanih lutk (Trefalt, 1993).

Maske

Pri maskah pravzaprav ne gre za tipične lutke. V osnovi pa tudi maska odgovarja osnovnemu terminu: biti nekdo drug, igrati ali govoriti skozi usta druge osebe.

Varl (1995) masko predstavi kot skrivnosten predmet, ki ga najdemo v vseh kulturah. Je odraz človekove nenehne notranje nuje: skriti se za obličje nekoga drugega, postati nekdo drug. Ob vsem tem pa je maska likovni izdelek, s katerim se izraža kultura posameznega naroda. Svojo pravo funkcijsko vrednost dobi, ko jo človek napolni s svojo energijo. Maske so bile v preteklosti iz najrazličnejših naravnih materialov: iz trdega usnja, živalskih kož, slonovine, lesa. Ob teh pa so danes v rabi še papir, karton, plastične in poliuretanske mase.

Delimo jih na:

- obrazne maske: z njo si zakrijemo cel obraz (izrežemo luknje za oči in nos ter usta, ki izražajo kakšne volje je maska), lahko pa samo njegov zgornji del (izrežemo luknje za oči);
- naglavne maske: maske, ki skrijejo celotno glavo. Naglavna maska mora biti malo večja, kot je naša glava, da omogoča dostop zraka za normalno dihanje. Uporabimo na primer prazno škatlo in ji izrežemo luknje za oči, narišemo usta in dodatno prilepimo ušesa;
- maske celega telesa: uporabimo kostum figure, ki jo želimo predstaviti. To je lahko le kos blaga, v katerega se zavijemo, ali pa se oblečemo v pajaca.

2.2.3 Izdelava lutke

Današnja izobrazba otrok ima velik poudarek na končnem izdelku, pozablja pa na pomembnost samega procesa. Za otroka je risanje risbe, učenje plesa ali izdelovanje lutke veliko bolj pomembno, saj tu poteka učenje. Otrok v času procesa uživa in uri svoje spretnosti in sposobnosti. Končni izdelek pa je za otroka samo nek zaključek ustvarjanja oziroma učenja. Previdni moramo biti tudi, da ne posegamo v otrokovo ustvarjanje. Otrokova domišljija ne pozna meja, zato je trava lahko tudi modre barve, čeprav je v naravi zelene barve. Izdelkov ne kritiziramo, ampak otrokom dovolimo svobodo umetniškega izražanja. Zato je pri delu z mlajšimi otroki zelo pomembno, da jim lutke približamo s procesom ustvarjanja in prostega igranja z njimi, da lutka prevzame moč nad končnim izdelkom (Hunt, 1982).

Pri nastajanju lutke urimo razne spretnosti in pri igri z njo razvijamo in vzpostavljamo socialne korelacije. Pri tem pa ni toliko pomembno, da je lutka do potankosti izdelana, pomembnejše je, da jo je sposoben narediti vsak. Ob izdelovanju lutke se otrok izkazuje v obvladovanju motorike, pokaže ustvarjalne potenciale, skozi lutko vzpostavlja komunikacijo in večkrat na simboličen način razrešuje osebne probleme. Zato je pomembno, da znamo uporabiti čim več preprostih vrst lutk, ki jih otroci sorazmerno enostavno in hitro lahko izdelajo, kar pomembno prispeva k rasti njihove pozitivne samopodobe (Borota, Geršak, Korošec in Majaron, 2006).

2.2.4 Lutkarstvo

Lutkarstvo je posebna veja umetnosti, ki zagovarja določeno filozofijo in raznolikost tehnik, ki so blizu otrokom. Tamara Hunt in Nancy Renfro (1982) sta za učitelje, ki poučujejo otroke v obdobju zgodnjega otroštva, oblikovali prav posebne metode dela z lutko.

Metode dela z lutko po Tamari Hunt in Nancy Renfro:

- »puppet play« ali igra z lutkami je najbolj preprosta oblika lutkarstva pri mlajših otrocih. Pojavi se lahko spontano in brez prisotnosti odrasle osebe. Otrok se pogovarja z lutko ali pa poteka interakcija med lutkama dveh otrok. Igra z lutko je dobrodošla tudi pred ogledalom, da lahko otroci opazujejo animacijo lutke in sebe v vlogi lutkarja;
- »puppetizing« ali ustvarjanje lutkovne predstave. Odrasla oseba usmerja otroke pri uporabi ustvarjalnih dramskih tehnik z lutko. Z lutkovno predstavo lahko otroci odigrajo pravljice ali z lutko zapojejo pesmice. Igra je lahko odigrana na

odru pred gledalci. Lahko pa otroci predstavo odigrajo drugim otrokom kar v igralnici;

- »puppetelling« ali pripovedovanje zgodbe z lutko. Učitelj ob pripovedovanju zgodbe ali petju pesmi uporabi lutko, da vizualno obogati njeno vsebino. Na tak način lutka spodbuja pri otroku spoštovanje do literature in zanimanje zanjo;
- »puppetalking« ali pogovarjanje skozi lutko. Učitelj uporabi lutko za individualen pogovor z otrokom, ki zajema socialna in čustvena področja;
- »puppeteaching« ali poučevanje z lutko. Učitelj uporabi lutko za lažje pridobivanje novega znanja in spretnosti otrok.

2.2.5 Lutka v vrtcu

Vsak, kdor dela z otroki, lahko v svoje delo z njimi vključi lutke. To lahko stori s posredno ali z neposredno udeležbo lutk. Za posredno udeležbo lutk pri delu z otroki mora pripraviti kotichek za lutke in otrokom ponuditi ustrezen material. Za velikonočne praznike otrokom v lutkovni kotichek lahko postavi plišaste zajčke, zajčke narejene iz kartona ali drugih materialov, da se bo otrok lahko poljubno igral z njimi. Poleg tega pa lahko ponudi še veliko materiala, iz katerega si bodo lahko otroci sami izdelali lutke. Tako bodo otroci notranje motivirani za igro z lutkami. Poleg lutk in materiala zanje naj bodo v koticčku tudi knjige na določeno tematiko, iz katerih bodo otroci lahko črpali navdih pri lastnem ustvarjanju z lutkami. S ponujenimi materiali in s posredno spodbudo otrok pri igri z lutkami, bo učitelj lahko oblikoval otrokove aktivnosti za nadaljnje delo. Pri neposredni udeležbi lutk pri delu z otroki se učitelj vključi v pogovor z enim ali več otroki. Učitelj se lahko z lutko v roki približa zadržanemu otroku in ga spodbudi k pogovoru z njo. Neposredna udeležba lutke omogoča učitelju, da se vključi v spontano igro otrok z lutkami tako, da jih najprej opazuje, nato pa se jim pridruži pri njihovi igri še njegova lutka. Skupaj pa lahko učitelj in otroci ustvarijo lutkovno predstavo za njihovo najljubšo pravljico ali pesmico (Hunt, 1982).

Ne glede na to, ali učitelj izbere posredno ali neposredno udeležbo lutk, bo opazil koristi, ki jih lutke doprinesejo k njegovemu delu z otroki (Hunt, 1982):

- povečujejo učiteljevo razumevanje otroka. Med igro z lutko otroci pogosto razkrijejo družinske odnose, osebne pomisleke ali strahove in domišljajske želje. Otroci preko lutke lažje sporočajo svoje misli in čustva. Tudi najmanj zgovorni otroci se ob lutki lahko sprostijo in se ji zaupajo. Bolj ko učitelj pozna otroka, lažje mu pomaga graditi samozavest, izpolnjenost in ustvarjalnost;

- otroci učitelja lahko vidijo na drugačen način. S sodelovanjem pri igri z lutkami lahko učitelj še bolj utrdi svoj odnos z otroki, saj ga ti vidijo kot lutkarja, ki pripoveduje zgodbe oziroma kot nekoga, ki ustvarja čarovnijo. Otroci ga vidijo kot prinašalca zadovoljstva in vznemirljivosti k vsakodnevnim dejavnostim;
- izboljšujejo učiteljevo ustvarjalnost. Lutka širi obzorja ustvarjalnosti tako pri otrocih kot tudi pri učitelju. Z izdelovanjem lutk in njihovo uporabo pri delu z otroki, bo tudi učitelj odkrival svoje skrite talente umetnika, lutkarja in pedagoga;
- zagotavljajo alternativne učne izkušnje. Pomembno je, da učitelj daje enakovreden poudarek na vsa razvojna področja. Učitelj lahko z lutkami spodbuja kognitivni, socialni, emocionalni in fizični razvoj otroka;
- zagotavljajo prijetno in ustvarjalno vzdušje. Lutke so priljubljene med otroki, ker je lutkam, in posledično z njimi tudi otrokom, marsikaj dovoljeno. Niso pomembni le kognitivni dosežki, ki jih podpira izobraževalni sistem, ampak omogočajo tudi žlahtno obliko zabave, smeha in predvsem neskončnost ustvarjanja. Otrokova čustva so pomembna in prav je, da jih ob občutljivem in skrbnem učitelju neguje, razvija in razume.

Učitelj, ki bo lutke vključil v delo z otroki, bo opazil njihovo vrednost v navdušenih glasovih otrok, njihovi energičnosti in pozornosti na lutko. Lutke ponujajo veselje in kjer je veselje, tam je tudi priložnost za učenje. Učitelj, ki bo vključil lutko v svoje delo mora biti tudi previden, da uravnava ravnovesje med lutko in njim samim, saj si delita pozornost otrok (Cvetko, 2010).

2.2.6 Lutkovna predstava

Lutkovno gledališče v sebi združuje likovnost, dramsko igro, glasbo, animacijo, skoraj vse, kar je umetnost napletla skozi stoletja in tisočletja. S pomočjo izkušenj si je v umetnosti ustvarilo nov, povsem specifičen umetniški jezik. Za osnovo si je vzelo oživiljanje mrtve snovi s pomočjo lutkovne iluzije, kar moramo dobro poznati, preden začnemo ustvarjati v lutkovnem gledališču (Trefalt, 1993).

Cvetko (2010) pravi, da v gledališče gremo, da doživimo nekaj lepega. Vtisniti se nam mora v srce in ne le v glavo. Otroci z gledališčem nimajo veliko izkušenj, zato je pomembno, da si ogledajo kakovostno predstavo. Vzgojitelji in učitelji naj otroke peljejo v kakovostno gledališče, kjer si bodo otroci ogledali lutkovno predstavo, primerno njihovi starosti. Otroke naj na predstavo tudi ustrezno pripravijo tako, da pridobimo čim več podatkov o predstavi, o lutkovni tehniki in drugih gledaliških izraznih sredstvih ter temi, ki jo predstava obravnava. Otroke pred odhodom v gledališče navdušimo in motiviramo.

Dogovorimo se lahko, kako se bomo oblekli, označimo datum predstave na koledar in preštejemo, kolikokrat gremo še spat.

Priprava lutkovne predstave v skupini je aktivnost, ki povezuje gledališče, glasbo, ples in ustvarjalno pisanje. To je skupna naloga, ki združuje vzgojitelje z otroki tako, da skupaj napišejo scenarij lutkovne predstave. Skupaj morajo spoznati ali povsem na novo ustvariti glavnega junaka. Morajo si zamisliti potek zgodbe, v kateri nastopa glavni junak. Nato morajo pričeti z izdelavo lutk. Pri tem morajo biti pozorni, da vrsta lutke in njen material ustrezata gibanju lutke. Izdelati morajo tudi sceno. Pri vsem tem mora biti učitelj ali vzgojitelj pozoren, da je osredotočen na proces ustvarjanja in ne na končni izdelek, ki je predstava. Priprava lutkovne predstave je projekt, kjer učitelj ali vzgojitelj in otroci združijo svoje moči, ustvarjalnost, spretnosti, domišljijo in znanje.

Lutkovno predstavo otroci zaigrajo drug drugemu, otrokom sosednjih skupin v vrtcu, povabijo lahko otroke iz bližnjega vrtca, lahko jo odigrajo v domu za starejše občane, da jih prijetno razveselijo, ali v vrtec povabijo starše in stare starše.

Ker lutka pri otroku spodbuja čustva in socialne interakcije, si bomo v naslednjem poglavju podrobneje pogledali, kaj so čustva, katera čustva poznamo in kakšne odnose lahko med seboj gradimo.

2.3 Čustva in odnosi

2.3.1 Kaj so čustva?

Milivojević (2008) pravi, da so čustva izraz našega notranjega doživljanja. Človek se lahko na različne dogodke oziroma situacije povsem različno odzove. Čustvene reakcije tako niso odgovori na kakršnekoli dražljaje iz zunanjega okolja, temveč samo na tiste, za katere posameznik oceni, da so zanj pomembne. Ker gre za subjektivno presojo posameznika, lahko isti dogodek vsak drugače doživlja, ker mu vsak pripisuje drugačen pomen. Avtor pravi, da je emocija odziv subjekta na dražljaj, ki ga je le-ta ocenil za pomembnega in ki visceralno, motorično, motivacijsko in mentalno pripravlja subjekt na prilagoditveno dejavnost med človekom in njegovim okoljem.

Čustva so torej duševni procesi, ki izražajo človekov vrednostni odnos do zunanjega sveta ali do samega sebe. Ko govorimo o čustvih, govorimo o kompleksnem procesu, ki vključuje fiziološke, kognitivne in izrazne komponente. Kognitivne komponente se lahko nanašajo na oceno situacije, akcije, telesnih sprememb ali pa na neposredno doživljanje. Pri kognitivni komponenti posameznik oceni pomembnost dogodka. Izrazna komponenta zajema čustvene izraze, ki zajemajo mimiko obraza, glas, telesno držo itd. Nekateri

avtorji pa dodajo še akcijsko komponento, ki predstavlja k cilju vodeno dejavnost (Lamovec, 1991).

2.3.2 Vrste čustev

Večina raziskovalcev deli čustva na »pozitivna in na »negativna«. Posameznik doživlja pozitivna čustva, kadar okoliščine prispevajo k doseganju zanj pomembnih ciljev, in negativna, kadar oceni, da so njegovi cilji ogroženi (Lazarus, 1991; v Smrtnik Vitulić 2004). Milivojević (2008) je strah, jezo, ljubosumje, žalost, zavist in zaskrbljenost uvrstil med neprijetna čustva, medtem ko je zadovoljstvo, srečo, veselje, ljubezen, upanje in zaupanje uvrstil med prijetna čustva. Na primer, ko posameznik s svojim vedenjem krši ponotranjene družbene navade, doživlja krivdo, ko s svojim vedenjem preseže pričakovanja o sebi, pa doživlja ponos. Tako pozitivna kot negativna čustva imajo svojevrstno vlogo, saj posameznika pripravijo na optimalen odziv v zanj pomembni situaciji, zato so vsa (pozitivna in negativna) čustva koristna (Milivojević 1991; v Smrtnik Vitulić 2004).

Čustva lahko delimo tudi na osnovna (temeljna) in sestavljena (kompleksna). Temeljna čustva, kot so zanimanje, strah, veselje, gnus, jeza, presenečenje, žalost, se pojavijo že zelo zgodaj ob rojstvu. Ta čustva lahko razberemo neposredno iz izrazov na obrazih. Kompleksna čustva, kot so ponos, sram, krivda, ljubosumje in osramočenost, pa se pojavijo kasneje v razvoju ter so odvisna od našega samozavedanja in zavedanja odzivov okolice na naše vedenje. Razvoj temeljnih čustev je zelo povezan z napredovanjem v miselnem razvoju in oblikovanjem določenih pojmov, kot so odgovornost, posledičnost (lastnih dejanj) in medosebni odnosi (Nemec in Krajnc, 2011).

V nadaljevanju se bomo podrobneje seznanili z razvojem temeljnih in kompleksnih čustev od rojstva do šestega leta starosti otroka.

2.3.3 Razvoj čustev v predšolskem obdobju

Čustva so človekov prvi jezik. Že nekaj sekund po rojstvu novorojenček z jokom ustvari svojo prvo obliko čustvene komunikacije (Oatley in Jenkins, 2002, v Smrtnik Vitulić, 2004). Kot smo že omenili, so temeljna čustva tista, ki se pojavijo že zgodaj ob rojstvu otroka.

V prvih tednih življenja se novorojenčki največkrat nasmehnejo ob blagem dotiku ali nežnem zvoku, med spanjem (REM-spanjem) in ob občutku sitosti. Ob neprijetnih izkušnjah, kot so lakota ali bolečina, pa se odzovejo z vznemirjanjem. V prvih dveh mesecih po rojstvu na njihovih obrazih med jokom opazimo jezne izraze. Ti postanejo do šestega meseca starosti pogostejši, saj z njimi pošiljajo odraslim osebam socialni

signal, da so vznemirjeni in jih je treba pomiriti. Čustva žalosti so v tem obdobju manj pogosta kot jeza. Pojavijo se le v primerih, da se mati ne odzove na otrokove potrebe in v primeru dolgotrajne ločitve (Nemec in Krajnc, 2011).

V tretjem mesecu se dojenčkov nasmeh kot izraz veselja največkrat pojavlja v prijetni interakciji z ljudmi. Postopoma začnejo namerno uporabljati nasmeh kot socialni signal. Med tretjim in četrtem mesecem se začnejo glasno smejati, npr. ob izvajanju bibarij. Nasmeh ima pomembno vlogo v čustvenem razvoju dojenčka, saj krepi navezanost med njim in starši (Nemec in Krajnc, 2011). Čustva vplivajo na odnose z drugimi ljudmi. Izražanje čustev postane dražljaj, ki si ga ljudje razlagajo v skladu s kulturnimi in osebnimi »kodami« (Milivojević, 1999, v Smrtnik Vitulić 2004). Čustva se do neke mere prenašajo z ene osebe na drugo, kar pomeni, da opazovanje izraženih čustev pri drugem lahko povzroči podobno čustvo tudi pri nas (Lamovec, 1991). Tako mama otrokov nasmeh razume kot znak ugodja in tako tudi sama doživi zadovoljstvo, kar jo spodbudi, da otroka ljubkuje in se z njim pogovarja (Nemec in Kranjc, 2011).

V drugi polovici prvega leta starosti otrok izraža čustva strahu. Strah je neprijetno (negativno) čustvo, ki ga sproži ogroženost ali grožnja ogroženosti. Lahko se pojavi kot ustrezen odziv in s tem varovalo pred resnično ogroženostjo ali pa kot neustrezen odziv, tudi kot zavora, kadar te ogroženosti dejansko ni. Malček ima več strahov kot dojenček, ker je sposoben samostojnega gibanja. Tako v drugem in tretjem letu starosti otroci izrazijo strah v neznanih in temnih prostorih, ob velikih neznanih predmetih, velikih živalih in odraslih, ki nosijo maske. V tretjem in četrtem letu starosti se pojavi separacijska anksioznost. V petem in šestem letu starosti pa otroci izrazijo čustva strahu ob hudih sanjah, domišljjskih ali nadnaravnih bitjih, nevihtah in strelah ter ob nastanku poškodbe. Po šestem letu starosti začenja pogostost strahov upadati (Nemec in Kanjc, 2011).

Poleg temeljnih čustev pa otrok doživlja in izraža kompleksna čustva, ki jih nekateri avtorji imenujejo tudi čustva samozavedanja, saj se nanašajo na ugodno ali neugodno doživljanje in vrednotenje sebe. Ker se mora otrok najprej naučiti ločiti sebe od drugih in povečati svoje zavedanje družbenih pravil, se kompleksna čustva začnejo pojavljati približno sredi drugega leta starosti (Nemec in Kranjc, 2011).

Raziskave triletnikov so pokazale, da so otroci bolj ponosni, če uspejo pri težki nalogi, kot pa, če uspejo pri lahki nalogi, in da se bolj sramujejo, če ne uspejo pri obvladovanju lahke, preproste naloge, kot če ne uspejo priti do cilja pri težki nalogi. Ponos otroci pokažejo z veseljem, razprtimi očmi, dvigom glave in rok, ki ga spremljajo besedni komentarji in intenzivna komunikacija s prisotnimi ljudmi. Neugodna čustva samozavedanja izražajo s povešenimi očmi, sklanjanjem glave, jokom, zakrivanjem

obraza z rokami ali pa s skrivanjem pred drugimi ljudmi. Čustvo zadrege izrazijo, ko storijo nekaj, kar ni skladno s pričakovanjem druge osebe, ki je to vedenje opazila. Občutek zavedanja odgovornosti otrok razvije okrog šestega leta starosti. Po šestem letu starosti otrok začne razumeti, kako se lahko hkrati pojavita dve čustvi (Nemec in Kranjc, 2011).

Če povzamemo, razvoj čustev se začne takoj po rojstvu z razvojem temeljnih in kasneje tudi kompleksnih čustev. Razvoj čustev se tesno povezuje z miselnim, telesnim in socialnim razvojem. Pogostost izražanja čustev in načina izražanja čustev se od posameznika do posameznika razlikuje, saj je čustvena reakcija posameznika odvisna od njegove ocene trenutne situacije. Pri tem pa je pomembno upoštevati individualne razlike, ki so posledica razlik v spoznavnem in telesnem razvoju ter v izkušnjah posameznika.

Čustva vplivajo na odnose z drugimi ljudmi. V komunikaciji dobiva izražanje čustven impliciten ali ekspliciten pomen sporočila. Izražanje čustev postane dražljaj, ki si ga ljudje razlagajo v skladu s kulturnimi in osebnimi »kodami« (Milivojević, 1999; v Smrtnik Vitulic 2004).

2.3.4 Opredelitev odnosov

Človek je družabno bitje. Kot ribe potrebujejo morje, vodo, tako ljudje potrebujemo ljudi. Človek potrebuje ljudi in ljudje potrebujejo nas. Z ljudmi nas povezujejo medosebni odnosi: začasni ali trajni, dobri ali slabi. Medosebna uporaba je naraven proces. Od odnosov z ljudmi sta odvisni človekovo psihično ravnotežje in preživetje. Človek se razvija ob človeku. Oblikuje se glede na meje, ki mu jih drugi v odnosu postavlja z izražanjem svojih potreb. Meja je stik, kjer v socialni razdalji odnosa naletimo na drugega in ga moramo upoštevati. Medosebnega odnosa ni brez stika, ko dva človeka naletita drug na drugega ter psihološko in socialno trčita. V medosebnih odnosih človek zadovoljuje svoje čustvene potrebe in oblikuje svojo osebnost (Krajnc, 2014).

Odnosi nastajajo, se razvijajo in ohranjajo s pomočjo medosebnih komunikacij med dvema osebama. Med seboj ves čas komuniciramo. Tudi če je oseba tiho in popolnoma pri miru, s tem drugemu v odnosu sporoča pomembne stvari. Medosebni odnos se začne vzpostavljati, ko oseba A osebi B pošlje sporočilo. To je lahko verbalno (govor, pisno sporočilo) ali pa neverbalno (pogled, gib, drža telesa, mimika obraza). Nadaljnji razvoj je odvisen od tega, kako bo oseba, ki ji je bilo sporočilo namenjeno, to razumela. Razumevanje in občutenje sporočila se pri osebi A in osebi B razlikujeta. Vsak gleda na stvari s svojimi očmi. Vsak čuti na svoj način, odvisno od predhodnih osebnih doživetij, življenjske zgodovine posamezne osebe. Oseba B ima možnost, da sporočilo ignorira,

spregleda in ga s tem zavrne. Oseba A pa pričakuje, da ga bo sprejela in nanj odgovorila. Uresničena pričakovanja, ko odgovori ustrezajo sporočilom, gradijo medosebni odnos (Brajša, 1978; v Krajnc 2014).

2.3.5 Vrste odnosov

Odnosi med ljudmi se razlikujejo. Kakšen odnos imamo z nekom je pa odvisno od komunikacije. Glede na način izražanja ločimo dve vrsti komunikacije.

Verbalna komunikacija je logično strukturirana, racionalna, zavestna in jo je možno osebno kontrolirati. Verbalna sporočila so zavestno cenzurirana s kontrolo, naučenimi normami, kaj se sme reči in česa ne, kaj je v družbi sprejemljivo in kaj ne. Neverbalna komunikacija pa izraža podzavest, čustvena stanja in življenjski scenarij osebe. Neverbalna komunikacija izraža, kar človek dejansko čuti, doživlja.

Ko se ti dve komunikaciji razhajata, govorimo o nekongruentni komunikaciji, ki vzpostavi nekongruentni odnos med osebama. Vsaka govornica sili na svojo stran. Sogovornik postane zmeden, ker ne ve, katerim sporočilom sogovornika bi verjel, če verbalna govornica negira neverbalno ali nasprotno. Če se nekongruentna komunikacija večkrat ponavlja, povzroča pri sogovorniku nemir in negotovost, kar se stopnjuje v nezaupanje in medosebni odnos začne propadati.

Če pa se verbalna in neverbalna govornica ujemata in druga drugo podpirata, govorimo o kongruentni komunikaciji, ki vzpostavi kongruentni odnos med dvema osebama. Oseba s tako komunikacijo govori tako, kot čuti. Za svojimi besedami osebno stoji. Čuti se, kako je tudi osebno angažirana pri tem, o čemer govori. Kongruentna komunikacija je visoko prepričljiva in vpliva na odnos do sogovornika (Kranjc, 2014).

Komplementarni odnosi slonijo na drugačnosti partnerjev in osebi vidita smisel odnosa v medosebnem dopolnjevanju. Ti odnosi so kakovostni in trajni, če partnerjema v odnosu uspe zadovoljevati glavne čustvene potrebe obeh. V nasprotnem primeru se bo odnos hitro ohladil in končno po pogostih prepirih prenehal. V komplementarnem odnosu imata oba partnerja svoje področje delovanja, odločanja in uveljavljanja (Kranjc, 2014).

O simetričnem odnosu med dvema osebama govorimo, ko njuno vedenje teži k temu, da je povsem enako. Izražena je težnja po podobnosti v temeljnih vrednotah in oblikah vedenja. Razlikam v pogledih, odločanju, življenjskih navadah in drugih zadevah se izogibata in jih raje prekrivata, da odnos ni moten. Večina ljudi teži k simetričnemu odnosu, saj pričakujejo, da jih bo tak odnos najmanj obremenjeval (Kranjc, 2014).

S transfernimi odnosi se je najprej ukvarjal Freud, ki je ugotavljal, kako doživljaji iz preteklosti podzavestno vplivajo na način, kako se nekdo odzove v sedanjem odnosu. Transferne reakcije se v medosebnih odnosih pojavljajo kot sedanji življenjski situaciji neprimerne dispozicije vedenja. S stalnim ponavljanjem poskušamo vnovič rešiti nerešen konflikt iz preteklosti, da bi v novih življenjskih razmerah in z novimi ljudmi rešili nekdanje čustvene stiske. Transferni odnosi se lahko izkazujejo tudi v pretiranem izkazovanju ljubeznivosti in naklonjenosti v popolnoma novem odnosu (Kranjc, 2014).

Manipulacija je dvostranska igra, ki jo igra manipulator, nanjo pa se odziva manipulirani, žrtev. Manipulacija je zavestna ali podzavestna zloraba nekoga drugega za svoje cilje, pri čemer manipulator potrebe druge osebe zanika, spreminja pravo realnost v navidezni svet, v ponaredek, v katerega je žrtev manipulacije ukleščena. Manipulator je ponavadi nezrela nevrotična osebnost. Pogosto ima težave pri vzpostavljanju novih odnosov, zato poskuša vse čustvene potrebe zadovoljiti v enem odnosu, pri osebi, ki jo je ujel v past. Žrtev ima ob stiku v odnosu neprijetne občutke. Pojavljajo se utrujenost, krivda, strah (Kranjc, 2014).

Medosebni odnos je prepletanje vplivov dveh ljudi. Zato sta za odnos odgovorna oba udeležena. V odnosu je vedno potrebno delno prilagajanje pri obeh sodelujočih (Kranjc, 2014).

2.3.6 Odnosi v zgodnjem otroštvu

Že od rojstva se navezujemo na ljudi okoli sebe. Sprva je najpomembnejša mama, nato oče, kmalu pa dobijo velik pomen tudi odnosi z brati in sestrami. To so najverjetneje najdaljši odnosi v človekovem življenju.

Prvi otrok ima na nek način starša zase, saj se igrata in se posvečata samo njemu. Prihod novega otroka vsaj do neke mere neizogibno spremeni odnos staršev s starejšim otrokom. Časa za igro je sedaj manj, manj je tudi potrpežljivosti za otrokovo kljubovanje in podobno (Nemec in Krajnc, 2011). Starejši bratje in sestre imajo velikokrat mešane občutke glede mlajšega otroka. Taki občutki so mešanica vznemirjenosti in ponosa na eni ter dvoma in negotovosti na drugi strani. Starejši otroci potrebujejo čas, da se sprijaznijo z veliko spremembo, ki se zgodi v njihovem življenju (Fontana, 1995). Mlajši otroci se običajno navežejo na starejše brate in sestre. V tem odnosu je pogosta tekmovalnost, a tudi močna naklonjenost. Z večjo samostojnostjo nastanejo med sorojenci konflikti. Okrog 18. meseca starosti otroka postanejo ti primeri manj pogosti. Z razvojem mišljenja ter socialnim in čustvenim razvojem postajajo ti konflikti tudi bolj konstruktivni. Prek njih otroci sporočajo potrebe, želje in stališča drugih ter se v varnem okolju naučijo sklepati kompromise. Če konflikt ni agresivne narave, je bolje, da otroke

pustimo, da ga sami razrešijo, saj tako razvijajo pomembne socialne spretnosti (Nemec in Krajnc, 2011).

Poleg odnosa s sorojenci otroci v zgodnjem otroštvu sklepajo prijateljstva. Prijateljstvo ni pomembno le zato, da otroci skupaj preživljajo prosti čas. Prijateljstvo otrokom daje občutek varnosti in samopotrjevanja. Prijatelji so lahko tudi pomembna čustvena opora ob stresnih dogodkih, kot so vstop v šolo, ločitev staršev in podobno. Predšolski otroci prijateljstvo dojemajo kot dalj časa trajajoč odnos, ki lahko preživi tudi spore in konflikte (Nemec in Krajnc, 2011).

3 PRAKTIČNI DEL

3.1 Problem, namen in cilji

Otrok se z lutko veliko lažje pogovarja kot z odraslo osebo in se ji tudi bolj zaupa. Z lutko se otrok spontano igra tako, da se sproščeno in svobodno pogovarja z njo ter na tak način vzpostavi odnos do nje. Pove ji, o čem razmišlja, z njo deli svoja mnenja in odkrito govori o svojih čustvih. Z lutko se poveže na socialnem in emocionalnem področju ter si na tak način ustvari varen odnos z njo (Borota, Geršak, Korošec in Majaron, 2006).

Namen diplomske naloge je bil raziskovati odnos med otrokom in lutko, ki jo sam izdelal. Vzpostavitev odnosa med lutko in otrokom smo opazovali in spremljali že od izdelave lutke, med pripravami na lutkovno predstavo in med samo predstavo. Pozorni smo bili na čustva, ki jih je otrok izražal v odnosu z lutko. Zato smo se osredotočili na dva cilja:

- otrok ustvari svojo lutko in z njo vzpostavi odnos
- otrok se z lutko spontano igra in pogovarja.

3.2 Raziskovalna vprašanja

Z raziskavo želimo odgovoriti na dve raziskovalni vprašanji, in sicer:

RV 1: Kakšen odnos se bo razvil med otrokom in lutko, ki jo bo otrok izdelal sam?

RV 2: Kakšna čustva bo otrok izrazil ob lutki?

3.3 Načrt

Z vzgojiteljico in pomočnico vzgojiteljice smo ustvarjalni proces izdelovanja lutk in lutkovne predstave načrtovale že v začetku šolskega leta. Dogovorile smo se, da bomo najprej večkrat prebrali pravljico Mali medved išče srečo avtorice E., Waltraud. Pravljiča govori o malem medvedu, ki je iskal srečo, vendar je nikakor ni mogel najti. Na koncu mu je veliki medved pomagal spoznati, da je največja sreča v tem, da je našel novega prijatelja. Preko pravljice bomo otroke seznanili s pojmom sreča in se o njej tudi pogovarjali. Sledile bodo likovne dejavnosti, s katerimi bodo otroci še bolj ponotranjili zgodbo. Za likovne dejavnosti bomo potrebovali tempera barve, trše barvne papirje, škarje, lepila, lesene palčke, kartončke, alkoholne flomastre in časopis za zaščito ustvarjalne površine. Ustvarjalni proces bomo nadaljevali z izdelovanjem lutk. Otrokom bomo ponudile različne vrste materialov. Izbirali bodo lahko med blagom, kartonom, papirjem, filcem, vato, lesom, najlonom, platenkami, plastičnimi pokrovčki, vrečami, gumbi, volno različnih barv, tempero, voščenkami in lepili. Vsi ti materiali bodo otroku

omogočili, da si naredi svojo lutko, s katero bo lahko vzpostavil tudi odnos. Ko bomo začutile, da so otroci vzpostavili odnos s svojimi lutkami, bomo ustvarjalni proces nadaljevali z ustvarjanjem scene. Otroke bomo povabile k razmisleku, kako bi lahko ustvarili sceno za našo lutkovno predstavo. Predhodno bi si že pripravile materiale kot so veliko belo blago, kartonaste škatle, tempera barve, čopiči in lepilo za blago. Ustvarjalnost bomo prepustile otrokom, zato bomo pripravljene materiale še dodati, če jih bodo otroci potrebovali. Scenarij predstave bomo napisali skupaj z otroki. Otroci bodo besedilo usvojili preko različnih iger in z improvizacijami lutkovnih prizorov. V predstavo bomo vključili tudi inštrumente in gibalno-rajalno igro.

3.4 Izvedba

Praktični del diplomske naloge smo izvajali v Otroškem vrtcu Ajdovščina, enota Vipava, v skupini »Smrkci«. Heterogeno skupino oblikuje 24 otrok, od tega štirinajst dečkov in deset deklic in prav vsi otroci so bili vključeni v raziskavo. Skupina je komunikativna, sproščena, delovna in vedoželjna. V skupini prevladuje simbolna igra otrok in so med seboj zelo močno povezani. So zelo samostojni in njihova radovednost jih vedno popelje do novega spoznanja. S projektom smo začeli v mesecu januarju, zaključili pa smo ga v mesecu marcu.

3.4.1 Pravljica *Mali medved išče srečo*

Pravi dan smo otrokom želeli približati pojem sreča. Vzgojiteljica je otroke povabila, da se usedejo v polkrog in na tla položila pet barvnih listov. Otroke je preprosto vprašala, kaj vidijo. Otroci so odgovorili, da vidijo:

- kvadrate,
- papir,
- barve,
- liste,
- da so koti ostri,
- da so različno razporejeni po prostoru,
- da jih je pet.

Deček je med asociacijami povedal, da je videl, da so spodaj napisane črke. Vzgojiteljica mu je to potrdila in povedala, da so te črke zelo pomembne za našo pravljico. Nato je otroke povabila, da obrnejo vsak list posebej, ter poimenujejo simbol, ki je napisan na listu. Tako smo izgovorili črko e, r, s, a in č. Vzgojiteljica je otrokom predstavila novo igro in sicer, naj iz teh črk sestavijo besedo iz petih črk tako, da črke

zamenjajo med seboj. Otroci so vneto razmišljali in poskušali rešiti uganko. Vsake toliko je nekdo zaklical odgovor, ki se mu je zdel pravilen:

- resoč,
- časer,
- nos,
- avto.

Otroci so zavzeto razmišljali, ker pa niso prišli do odgovora, jim je vzgojiteljica za pomoč povedala prvo črko. Nekdo od otrok jo je postavil nad ostale črke. Zelo veliko časa so otroci razmišljali o besedi, nato pa je deček na glas in odločno rekel: »sreča«. Vsi skupaj smo mu zaploskali.

Vzgojiteljica je otroke vprašala kdo/kaj nam prinaša srečo. Otroci so odgovorili:

- pikapolonica,
- štiriperesna deteljica,
- Miklavž/Božiček/Dedek Mraz, ko nam prinese darila.

Nato je otrokom postavila težko, a pomembno vprašanje: »Kdaj si pa ti najbolj srečen/srečna?« Otroci so odgovorili:

- kadar se smejem,
- kadar imam rojstni dan,
- kadar gremo na morje,
- ko dobim darilo,
- ko smučam,
- ko grem h komu prespat (prijateljici, noni),
- ko pride mama k meni spat,
- za božič,
- ko se kepam zunaj na snegu,
- ko se stisnem k mami,
- ko igram nogomet,
- ko se igram,
- kadar plavam v bazenu,

- ko mi nona prinese rožico.

Vzgojiteljica stopi pred otroke z vrečko presenečenja. Pove, da sta notri dva predmeta, ki nista težka in ne trda, ampak mehka na otip in da sta zelo srečna. Otroci so hitro povedali pravilen odgovor in sicer, da sta notri dva plišasta medvedka.

Vzgojiteljica je obnovila, kaj vse smo danes naredili in jim povedala, da nas čaka lutkovna predstava, ki jo bomo sami pripravili. Otroci so bili zelo navdušeni nad tem. Nato je vzgojiteljica otrokom prebrala pravljico Mali medved išče srečo, ki jo je napisala Waltraud Egitz. Otroci so pozorno poslušali pravljico.

3.4.2 Likovne dejavnosti

V naslednjih treh dneh smo večkrat prebrali pravljico in njeno vsebino ponotranjili z likovnimi izdelki.

Pri prvi likovni dejavnosti so otroci na A3 list papirja z alkoholnim flomastrom narisali medveda. Vzgojiteljica jim je pokazala medveda iz knjige in otroci so veselo pričeli z risanjem. Nastajali so zelo zanimivi medvedi. Pomagale smo jim pri barvanju s tuši, saj se ti zelo radi razlijejo po risbah. Medvedi so različnih barv, a mi smo se držali bolj jesenskih barv, kot so rjava, rumena, oranžna in rdeča. Pri slikanju so bili otroci zelo osredotočeni na prelivanje barv. Čeprav so opazovali isto sliko v knjigi, so nastali zelo različni medvedi in prav vsak je imel svojo barvo kožuha.

Za drugo likovno dejavnost je vzgojiteljica otrokom pripravila mizo z lepili, škarjami, lesenimi palčkami, kartončki, ki so bili črne, bele, roza in bež barve. Otroci so na šeleshamer narisali velikega in malega medveda. Oba medveda so izrezali. Za rezanje so potrebovali veliko pozornosti in vztrajnosti, saj je potrebna natančnost in potrpežljivost. Iz kartončkov so otroci izrezali oči, ušesa in gobček. Režejo samostojno in so pri izrezovanju tudi zelo uspešni. Za lažje izrezovanje so si nekateri najprej narisali krog in ga nato izrezali, drugi pa so obrisali pokrovček in ga nato izrezali. Ko so vse dele zalepili, jim je vzgojiteljica na hrbtno stran pritrdila leseno palčko. Ko je vzgojiteljica pozdravila otroka z njegovo lutko, mu je postalo nerodno in se je sramežljivo nasmehnil.

Za tretjo likovno dejavnost je vzgojiteljica je otrokom razdelila že podpisane liste papirja formata A3, pomočnica vzgojiteljice pa je na mizo postavila skodelice s črno, belo in rjavo tempero. Otrokova naloga je bila narisati velikega medveda. Otroci so se z navdušenjem lotili dela. Najprej so narisali krog za glavo, nato trup in še šape. Vzgojiteljica jih je besedno usmerjala za lažje slikanje. Opazila sem, da je veliko otrok med samim slikanjem vstalo, saj jim je bilo tako lažje slikati. Nastali so prekrasni izdelki in otrokom so se na obraz zarisali zadovoljni nasmehi.

3.4.3 Izdelovanje lutk

Skupaj z otroki smo se usedli za okroglo mizo in obnovili zgodbo. Za uvodno motivacijo sem otroke pozdravila s svojo mimično lutko žabe tako, da sem vsakega na nežno pobožala po nosu. Otroci so se ob dotiku zasmeli, se za hihitali in pokazali navdušenje nad lutko. Nekateri so jo želeli pobožati ali vtakniti prst v njena usta, ki so ga nežno stisnila. Žaba je otrokom povedala, si želi imeti veliko žabjih prijateljev. Otroke je povabila k razmisleku, kako bi lahko dobila svoje nove prijatelje. Otroci so podajali različne odgovore in žaba se je strinjala z zamisljivo, da bi lahko oni naredili ravno take žabe, kot je ona sama. Nato je žaba z velikim veseljem vsakemu razdelila kos rdečega filca, na katerem je bila narisana oblika ust in kos zelenega šelešamerja na katerem so bili narisani žabji kraki. Med rezanjem koščkov so se otroci spraševali, kako bo iz vsega materiala nastala lutka. Veselili pa so se tudi, da bodo sami z lutko lahko nastopali v lutkovni predstavi. Ko so izrezali vse koščke, smo jim pomagale pri lepljenju, saj smo uporabili vroče lepilo. Otroci so bili navdušeni nad svojimi lutkami. Imeli so jih v rokah in se z njimi pogovarjali. Nekaj težav so sicer imeli s samo tehnično uporabo lutke, saj so na začetku zapirali in odpirali celotno dlan. Večkrat smo jim tehniko gibov rok pokazale brez nogavice in po nekaj poskusih so jim uspeli enaki gibi z nogavico.

Za izdelavo ploske lutke so se vsi otroci posedli za mizo. Razdelile smo jim pobarvanke s ptico. Otrokom smo podale navodila in pričeli so s poljubnim barvanjem. Ko so končali, so ptico še izrezali. Na hrbtno stran ptice smo zalepili še leseno palico in tako je ptica lahko poletela. Otroci so tekali po skupini s pticami in se smejali. Ptice so se med seboj pozdravljale, se spoznavale in se lovile.

Pri izdelovanju maske za velikega in malega medveda smo si za motivacijo omislili medvedje kostume. Čez oči smo si dali masko, čez rame ogrinjala na glavo pa ušesa. Otroci so bili tako močno navdušeni, da smo takoj pričeli z delom. Iz rožnatega in rjavega šelešamerja so izrezali obliko ušes in jih s toplim lepilom pritrdili na rjav obroč za lase. Na podoben način smo izdelali tudi masko za oči, le da smo na vsako stran pritrdili elastiko, da se je maska prilegala obrazu otroka. Ogrinjala pa smo izrezali iz velikih kosov blaga. Nanje smo zašili gumbe in naredili zarezo, da so je ogrinjala dobro zapela. Otroci so preoblečeni v medvede hitro začeli hoditi in brundati kot pravi medved.

Ročna lutka se je otrokom predstavila kot sova. Sova je »priletela« v igralnico in nežno pobožala otroke po glavi. Nekateri otroci so se njenemu dotiku izmikali, drugi pa so želeli, da jih sova poboža tudi po nosu, licih in ramenih. Nato smo pričeli z delom. Za izdelovanje sove smo izbrali samo enega otroka, in sicer deklico, ki ima močno razvito umetnostno področje. Na mizo smo postavili belo in črno tempero ter čopiče. Nekaj časa

ji je vzelo, da je zmešala ustrezen odtenek sive barve, s katero je pobarvala kroglo iz stiropora, ki smo jo uporabili kot glavo sove. Deklica je vztrajala pri mešanju odtenkov sive, saj si je zamislila prav posebno barvo. Medtem ko se je glava sušila, smo na blago pritrdili krila, ki jih je deklica izrezala iz filca. Naslednji dan, ko je bila glava sove lepo posušena, smo nanjo pritrdili oči. Oči je deklica obrobila s čopičem z zelo svetlo sivo barvo. Okrog te barve pa je naredila še črno obrobo, da so bile oči videti še bolj izbuljene, oziroma da so bile še bolj podobne očem sove. Iz sivega šelehamerja je izrezala še trikotnik za nos in ga z vročim lepilom pritrdila na glavo sove. Iz vate je izoblikovala ušesa in jih malo pobarvala s sivo barvo. Pri uporabi vročega lepila, smo deklici nudili pomoč. Z lutko so se lahko igrali vsi otroci in prav vsak se je lahko z njo pogovarjal, se ji zaupal ali celo »poletek« po igralnici.

3.4.4 Lutkovna predstava

Otroci so času našega druženja že ponotranjili zgodbo in njene junake, saj so med prosto igro velikokrat prijeli lutke v roke in z njimi sami odigrali zgodbo. Spoznale smo, da so si otroci zelo dobro zapomnili sam potek predstave, zato jih s scenarijem nismo veliko obremenjevale. Verjamemo, da je k dobremu pomnjenju zgodbe doprineslo to, da smo scenarij lutkovne predstave pisali skupaj z otroki. Poznavanje zgodbe je pripomoglo tudi k načrtovanju scene za lutkovno predstavo. Z otroki smo na belo blago narisali travnik, v ozadju pa gozd. Za slikanje smo uporabili barve za blago in otroke ustrezno zaščitili. Otroci so sami risali na blago in zanimivo je bilo opazovati, kako dobro so se med seboj dogovarjali, da ni prišlo do prepиров. Skupaj z vzgojiteljico sva pritrdili blago na železno ogrodje in scena je bila pripravljena.

Otroke sva z vzgojiteljico razdelili v več manjših skupin. Vsaka skupina je imela nekaj časa, da se je dogovorila, kdo bo igral z določeno lutko. Nato so otroci stopili na oder in improvizirali lutkovno predstavo. Skupine so se menjale, prav vsaki pa smo zaploskali. V času improvizacij smo otroke naučili slovensko ljudsko pesem *Žabe*. Opazili smo, da večina otrok pesem že pozna, zato smo se jo hitro naučili. Nato smo otrokom na roko dali mimično lutko, ki je predstavljala žabo, da so lahko vadili zapiranje in odpiranje ust. Naučili pa smo se tudi glasbeno-rajalno igro *Prebujanje medveda* (L. Alič). Začutili smo, da so otroci pripravljeni, da lutkovno predstavo odigrajo staršem, še prej pa smo na predstavo povabili otroke iz sosednje skupine.

Prvo lutkovno predstavo smo odigrali staršem za materinski dan. Otroci so nestrpno čakali za odrom in v rokah močno držali svoje lutke. Najprej je skupina otrok, ki so imeli mimično lutko žabo, stopila na oder in se usedla na tla na eno stran odra. Na drugo stran odra je stopila vzgojiteljica in pozdravila starše. Po končanem govoru vzgojiteljice je na

oder stopila deklica in začela s pripovedovanjem zgodbe. Pred starše je stopil deček, oblečen v Malega medveda in skupaj z žabami zapel pesem. Med potjo je »rešil življenje« ptičku, ki je padal iz drevesne krošnje. Ptiček je bil ploska lutka, ki jo je igral drugi otrok. Na koncu je izza scene stopil še Veliki medved in povabil Malega medveda v svoj brlog. Takrat je Mali medved spoznal, da je dobil novega prijatelja in to je največja sreča. Med močnim aplavzom so otroci hitro pospravili lutke in staršem odplesali glasbeno-rajalno igro. Dogodek pa smo zaključili s pesmijo za mame.

Otroci so izžarevali ponos in najbolj so jih razveselili nasmehi njihovih staršev. Nekaterim mamam se je utrnila tudi kakšna solza sreče. Predstavo smo ponovno odigrali mesec dni kasneje starim staršem. Nanjo smo se ravno tako pripravljali z improvizacijo lutkovnih prizorov. Nekaj igralcev pa smo tudi zamenjali, saj so se otroci sami želeli preizkusiti v novih vlogah. Otroci so nestrpnost pričakovali ponovno predstavitev svojega dela. Nekateri so se za predstavo zelo lepo oblekli in si uredili pričesko. Deček je povedal, da si želi, da njegova nona vidi, kako zelo se je potrudil. Ena od deklic nam je tudi omenila, da se mora zelo potruditi, saj sta jo prišla gledat stara starša, ki prihajata od zelo daleč. Opazili smo, da so nekateri otroci močno osredotočeni na predstavo, ker si resnično želijo narediti vtis na stare starše. Podobno vzdušje smo opazili tudi pri prvi predstavi, vendar ne v tako izraziti obliki. Otroci so predstavo odigrali zelo suvereno in se v svoje vloge odlično vživeli. Opazili smo še bolj poglobljen odnos med lutko in otrokom. Zaupanje med njima se je še povečalo in na odru sta si bila v oporo. Na koncu predstave so stari straši otrokom podarili močan aplavz in skupaj so zapeli še nekaj otroških pesmic.

3.5 Razprava in evalvacija

Otroci so bili povsem očarani nad lutkami, ki smo jih uporabili za motivacijo. Prav vsak si je lutko želel prijati v roke in se z njo tudi igrati. In prav ta želja po ustvarjanju svoje lutke, je otroke vodila skozi proces izdelovanja lutk. V celotnem projektu nam je uspelo uresničiti oba zastavljena cilja. Vsak otrok je izdelal svojo lutko in vsak je vzpostavil neke vrste odnos z njo. Otroci so se lutkami igrali in se z njimi tudi pogovarjali.

Med izdelovanjem lutk smo otroke pozorno opazovali. Predvsem smo bili pozorni na vedenjske kazalce čustvenih stanj, kot so izrazi obraza, gibanje oči in smer gledanja, kretnje, držo telesa, glas in dotik. Kot pravi Smrtnik Vitulić (2004), z opazovanjem izrazov lahko prepoznamo čustva v vsakodnevnih življenjskih situacijah. Posameznik s čustvenim izražanjem sporoča svojo vpletenost v določeno situacijo. Pozorni smo bili na čustvene izraze otrok, ker čustva vplivajo na odnose z drugimi ljudmi (Milivojević, 1999; v Smrtnik Vitulić 2004).

Nekateri otroci so bili še posebej motivirani za izdelavo mimične lutke, saj so bili veseli, ko jih je ta nežno pobožala po nosu. Otroci so se med izdelovanjem lutke zabavali. Deklice so se med seboj pogovarjale, kako bodo svojo lutko poimenovala in na kakšen način jo bodo v igri uporabile. Opazili smo, da so otroci še bolj občudovali lutko, ko smo ji pritrdili oči. Najbolj pa jih je prevzela lutka, ko smo jim jo dali na njihove roke, da so jo lahko začeli animirati. Takrat so otroci občutili čarobno moč lutke in se tudi prvič preizkusili v vlogi lutkarja. Otroke smo spodbudili, da se z lutko preprosto in spontano igrajo. Tako so otroci lutki namenili vso svojo pozornost in vso energijo so usmerili vanjo. Spontana igra z lutko otrokom omogoča sproščeno in svobodno komunikacijo (Borota, Geršak, Korošec in Majaron, 2006). Naključno deklico smo vprašali, kako se počuti. Deklica nam je odgovorila, da se počuti varno, ker je lutka ves čas z njo in da jo čuti na svoji roki. Rekla je, da jo je peljala v živalski vrt, kjer je spoznala še več novih prijateljev. Pozornost smo posvetili odnosu, ki se je razvijal med otrokom in njegovo lutko. Hunt (1982) pravi, da otrok oživi lutko svojim glasom in njeno animacijo takoj, ko ima fizični stik z njo. Deklica je svoji lutki posodila svoj glas, ko se je spoznavala z novimi prijatelji, npr. ko je lutka srečala slona, ga je pozdravila s slonjim oponašanjem. Svojo pozornost je usmerila v lutko in jo na tak način oživila. Med otrokom in lutko je potekal kongruentni odnos, saj sta se verbalna in neverbalna govorica lutke in otroka usklajevali. Zanimivo se nam je zdelo tudi, da so si otroci zapomnili, katera mimična lutka je njihova. Pred predstavo smo vse mimične lutke dali v eno škatlo. Ko smo lutke jemali ven, je vsak otrok svojo hitro prepoznal in si jo dal na roko. Med predstavo so otroci ob lutki peli in ji tako posodili svoj glas. Ob petju so s svojo dlanjo odpirali in zapirali usta lutke. Lutko so sprejeli za svojo, se z njo povezali in ob njej zapeli. Med otrokom in lutko je potekal kongruentni odnos, saj sta se med seboj usklajevala in dopolnjevala.

Med izdelovanjem ploske lutke so otroci poljubno krasili svoje ptice. Med njihovim ustvarjanjem nismo opazili, da bi se odvijala komunikacija med otrokom in lutko, vse dokler nismo lutkam pritrdili lesene palice in so te lahko poletele. Takrat so otroci tekali po skupini in občudovali svoje lutke. Vzgojiteljica nam je poročala, da se je v igro vključil tudi deček, ki se raje igra sam. Že Huntova (1982) zapisuje, da lutka otroku pomaga razvijati socialne spretnosti. Deček se je z lutko lažje vključil v igro drugih otrok. Sprejel je njihove zamisli, njihovo ustvarjalnost in se znal vključiti v njihovo igro. Med otrokom in plosko lutko je potekal komplementarni odnos, saj sta se lutka in otrok med seboj dopolnjevala. Lutka je v dečku vzpodbudila pogum, da se je lahko vključil v igro otrok in se z njimi tudi nekaj časa igral. Kranjc (2004) komplementarni odnos opredeljuje tako, da odnosi slonijo na drugačnosti partnerjev. Deček sam ni imel poguma, da bi se vključil v igro drugih otrok, medtem ko je lutka ta pogum imela in mu z njim pomagala. Za vlogo

ptička smo opogumili ravno tega dečka in tudi med samo predstavo je njun odnos vztrajal, saj je na odru pogumno stal, opazoval svoje prijatelje in poslušal, kdaj je na vrsti on.

Maska je otroke takoj prevzela. To smo opazili že, ko smo prišli v skupino oblečeni kot medvedi. Tudi otroci so na svoje obraze dali maske in se preoblekli v medvede. Maska jih je tako prevzela, da so takoj pričeli z medvedjo hojo in glasovnim oponašanjem. Med masko in otrokom je potekal kongruentni odnos, saj sta bili neverbalna komunikacija, kot je gibanje medveda, in verbalna komunikacija, glasovno oponašanje medveda, usklajeni. Tudi med predstavo sta medveda vztrajala v odnosu in usklajevala komunikaciji.

Lutko na palici je izdelovala deklica, ki ji je ustvarjalnost zelo blizu. Pri izdelovanju lutke je bila zelo pozorna in natančna. Opazili smo, da se je odnos med lutko in deklico vzpostavil, ko je lutki pritrdila oči. Takrat se je z lutko pričela tudi pogovarjati. Povedala ji je, da jo bo mama potem, ko jo pride iskat v vrtec, peljala v trgovino, kjer si bo lahko izbrala eno igračko. Kakšno igračko si bo izbrala, pa bo lutki povedala naslednji dan. Tako sta deklica in lutka vzpostavili prijateljsko vez. Naslednji dan smo opazili, da je deklica zaupala lutki, da jo je mama okregala, ker je sama tekla po trgovini. Takrat je deklica z lutko vzpostavila transferni odnos, saj je igrala, da je lutka njena mama in da jo je okregala. Deklica pa se ob vsakem okaranju lutke odzvala drugače. Kranjc (2014) pravi, da s ponavljanjem poskušajo osebe rešiti nerešeni konflikt, ki se jim je v preteklosti dogodil. Med predstavo pa transfernega odnosa, ki se je med njima vzpostavil, nismo opazili.

4 SKLEPNE UGOTOVITVE

V raziskavi smo se osredotočili na dva cilja. Prvi cilj je bil, da otrok ustvari svojo lutko in z njo vzpostavi odnos. Vsi otroci iz skupine so izdelali vsaj eno svojo lutko. Med izdelovanjem različnih vrst lutk, so se vzpostavili različni odnosi. Kot zapisuje Kranjc (2014), je za vzpostavitev odnosa potrebna komunikacija, ki je lahko verbalna ali neverbalna. Tako smo uresničili tudi drugi zastavljen cilj, ki je bil, da se otrok z lutko spontano igra in pogovarja. Otroci so se s svojimi lutkami pogovarjali, se jim zaupali in se z njimi spontano igrali.

Na začetku raziskave smo se spraševali, kakšen odnos se bo razvil med otrokom in lutko, ki jo otrok izdelava sam. Opazili smo, da se otroci zelo hitro navežejo na svojo lutko in se z njo tudi zelo radi igrajo. Strinjamo se s Huntovo (1982), ki zapisuje, da je proces pomembnejši od končnega izdelka. Otroci so odnos do lutke razvijali že med njenim nastajanjem, nadaljeval in razvijal pa se je tudi med predstavo. Najbolj pogost odnos, ki se je razvil med otrokom in lutko je kongruentni odnos. Tako lutka kot otrok sta pošiljala jasna sporočila z usklajeno verbalno in neverbalno komunikacijo. Med otrokom in lutko se je razvil tudi komplementarni odnos. Kot zapisuje Kranjc (2014), je to odnos, kjer se partnerja med seboj dopolnjujeta in ravno tako dopolnjevanje smo opazili med otrokom in lutko. Med igranjem otroka z lutko smo opazili tudi transferni odnos, saj je deklica poskušala rešiti konflikt iz preteklosti. Če bi otroke še več časa opazovali, bi zagotovo opazili, kako se bi ti odnosi razvijali in se mogoče tudi spreminjali.

Postavili smo si tudi vprašanje, kakšna čustva bo otrok izrazil ob lutki. Opazili smo, da so otroci z veseljem izdelovali lutke, saj so bili njihovi obrazi nasmejani. Največkrat so izrazili čustvo veselja. Ustnice so se jim razlezele v velik nasmeh, nekateri so se ob nasmehu tudi glasno zasmejali. Lica so se jim dvignila in v očeh se jim je iskril lesk. Nekajkrat smo opazili tudi čustvo jeze. Pojavilo se je predvsem takrat, ko so otroci naleteli na težavo pri izdelovanju lutk. Milivojević (2008) pravi, da se jeza pri otroku pojavi takrat, ko neka ovira otroku ne dovoljuje, da bi uresničil svojo potrebo ali željo. Pred predstavo so otroci izrazili čustvo strahu in sramu. Strah čutimo do trenutne situacije, pa tudi do situacije v prihodnosti, za katero subjekt predvideva, da se bo zgodila. Sramežljivost se je pokazala kot rdečica na otrokovih licih (Milivojević, 2008). Ob koncu predstave smo na otrokovih obrazih največkrat zaznali čustvo ponosa. Otroci so ocenili, da so s svojo lutkovno predstavo pripomogli, da so starši o njih razmišljali pozitivno. Ponos je v svoji osnovi čustvo do samega sebe. Človek je ponosen, kadar ocenjuje, da je s svojim ravnanjem potrdil predstavo, za katero želi, da jo ima o njem avtoriteta (Milivojević, 2008).

Skupina otrok je svoje lutke sprejela za svoje nove prijatelje s katerimi se lahko igrajo in se z njimi tudi pogovarjajo. Prvič so se preizkusili v vlogi lutkarja in animirali svoje lutke. Skupaj s prijatelji so ustvarili lutkovno predstavo, s katero so lahko razveselili svoje starše in stare starše. Predvsem pa so bili zelo ponosni sami nase, da jim je uspelo pričarati čudovito vzdušje lutkovne predstave.

Menimo, da je lahko naša diplomaska naloga v pomoč vsem, ki bi si želeli raziskati odnos, ki se zgodi med otrokom in lutko. Pri tem je zelo pomembno, da jo otrok izdelava sam in se z njo prične tudi pogovarjati. Sama vsebina pogovorov je zelo zanimiva in včasih tudi zaupne narave. Diplomaska naloga lahko pripomore tudi k razumevanju nastanka lutkovne predstave. Vzgojitelje in učitelje želimo še posebej usmeriti k pomembnosti samega ustvarjalnega procesa, ki ga otrok izvaja, in ne samo h končnemu izdelku. Projekt zahteva zelo veliko časa in načrtovanja. Ustvarjalnost otrok in njihovo sodelovanje v projektu pa dajeta veselje in odkrivata veliko talentov ter nadarjenosti otrok.

5 LITERATURA IN VIRI

- Borota, B., Geršak, V., Korošec, H. in Majaron, E. (ur.) (2006). *Otrok v svetu glasbe, plesa in lutk*. Koper: Pedagoška fakulteta.
- Cvetko, Igro (2010). *Veliko malo prstno gledališče*. Radovljica: Didakta.
- Fontana, D. (1995). *Rasti z otrokom*. Ljubljana: Ganeš.
- Hunt, T. (1982). *Puppetry in early childhood education*. Austin: Renfro, Nancy Studios.
- Krajnc, A (2014). *Spoznaj sebe in druge..* Ljubljana: društvo za izobraževanje za tretje življenjsko obdobje.
- Lamovec, T. (1991). *Emocije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič M. (2006). *Psihologija otroške igre: Od rojstva do vstopa v šolo*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Milivojević, Z. (2008). *Emocije*. Novi Sad: Psihopolis institut.
- Nemec B in Krajnc M. (2011). *Razvoj in učenje predšolskega otroka: učbenik za modul Razvoj in učenje predšolskega otroka v programu Predšolska vzgoja*. Ljubljana: Grafenauer založba.
- Toličič, I. (1961). *Otroka spoznamo v igri*. Ljubljana: DZS.
- Trefalt, U. (1993). *Osnove lutkovne režije*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- Varl, B. (1995). *Moje lutke 1-6*. Založba: Aristel.
- Žigon, Z. (2010). *O lutkah. Ob 100-letnici prve lutkovne predstave v Šturjah*. Založila: Lavričeva knjižnica Ajdovščina.